

ΧΡΙΣΤΟΣ Α. ΤΕΖΑΣ

ΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΛΑΤΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ *

*ὄρωμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων
ὑπὸ ταύτην (sc. τὴν πολιτικὴν) οὐσας
Ἀριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια, 1094 b 2*

Κύριε Τέζα, είναι γνωστό ότι ιδρύσατε και διευθύνετε επί αρκετά χρόνια το Εργαστήριο Πλατωνικών και Αριστοτελικών Μελετών. Απ' ό,τι βλέπω μάλιστα έχετε συγκεντρώσει στα λίγα χρόνια αρκετά βιβλία και περιοδικά. Θα μπορούσατε να μάς πείτε πώς σας γεννήθηκε η ιδέα για την ίδρυση του Εργαστηρίου;

Από την εποχή που εργαζόμουν στην Αθήνα (1968-1973) με κάποια μελαγχολία διαπίστωνα ότι σε τρεις ή τέσσερις βιβλιοθήκες ξένων Αρχαιολογικών Σχολών ευκολότερα μπορούσε να βρει ένας ερευνητής βιβλία και περιοδικά για την ελληνική αρχαιότητα απ' ό,τι στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και στα Σπουδαστήρια του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η διαφορά δε, όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας, ήταν τόσο μεγάλη υπέρ των ξένων βιβλιοθηκών, όσο διαφέρει η μέρα από τη νύχτα. Έκρινα λοιπόν ότι το Νεοελληνικό Κράτος είχε κάνει μία ακόμη παράλειψη κοντά στις άλλες, ότι δηλαδή δεν ίδρυσε ένα Κέντρο Αρχαιογνωστικών Σπουδών, που φυσικά θα περιλάμβανε καθετί σχετικό με την αρχαιότητα (βιβλία, περιοδικά, παπύρους, νομίσματα, CD, video κ.ά., από την προϊστορική εποχή έως και τον 6^ο αι. μ.Χ.

* Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στην Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γκόλφω Μαγγίνη και στον υποψήφιο διδάκτορα Φιλοσοφίας Κώστα Κοσκερίδη.

Γιατί σταματάτε στον 6^ο αιώνα μ.Χ. και δεν περιλαμβάνετε και το Βυζάντιο;

Παραλείπω το Βυζάντιο, όχι γιατί το υποτιμώ, όπως το υποτίμησε ο Διαφωτισμός: αντίθετα, ακολουθώντας τις ιδέες του Ρομαντισμού, όπως αυτές διατυπώθηκαν από τον J. G. Von Herder (1744-1803) και μετά, το θεωρώ μέρος αναπόσπαστο του Ελληνισμού και άξιο μελέτης και σεβασμού. Αυτό άλλωστε διακηρύχθηκε τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και από τον Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο, τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο και τον Σπυρίδωνα Τρικούπη. Γνώριζα όμως ότι στη Θεσσαλονίκη υπήρχε Ινστιτούτο Βυζαντινών Σπουδών.

Νομίζετε ότι θα ήταν εύκολο στο Ελληνικό Κράτος να ιδρύσει ένα μεγάλο Κέντρο Αρχαιογνωστικών Σπουδών;

Το Αρχαιογνωστικό Κέντρο, αν υπήρχε η πολιτική βούληση του Νεοελληνικού Κράτους, θα μπορούσε να γίνει κυρίως με δαπάνες διεθνών οργανισμών, UNESCO κ.ά., όπως περίπου έγινε η Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας (στην Αίγυπτο).

Ας έρθουμε τώρα στη δική σας πρωτοβουλία. Δεν υπερτιμήσατε τις δυνατότητές σας αποφασίζοντας την ίδρυση του *Εργαστηρίου*;

Προσωπικά θεώρησα ότι, ως ακαδημαϊκός δάσκαλος, ασχολούμενος με την αρχαία φιλοσοφία, θα μπορούσα να κάνω μία προσπάθεια, ώστε ν' αρχίσει τουλάχιστον η εκπλήρωση του χρέους του Νέου Ελληνισμού στους δύο κορυφαίους φιλοσόφους της αρχαιότητας και όλων των εποχών, τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Μαζί μ' αυτούς βέβαια πάει και ο Σωκράτης κι έτσι συμπληρώνεται με τα τρία αυτά μεγάλα ονόματα η κατ' άλλους μεν αττική, κατ' άλλους δε κλασική λεγόμενη φιλοσοφία. (Θα ήθελα, προς πρόληψη οποιασδήποτε ενστάσεως, να καταστήσω σαφές ότι, μαζί με τον K. Jaspers, θεωρώ πως αρκετοί από τους προσωκρατικούς φιλοσόφους έως και τον Δημόκριτο υπήρξαν μεγάλες προσωπικότητες, αλλά τα έργα τους δυστυχώς, για διάφορους λόγους, που δεν είναι του παρόντος ν' αναλυθούν, δεν σώθηκαν, εκτός από ελάχιστα αποσπάσματα από τον όγκο των έργων που χάθηκαν.)

Τι ήταν εκείνο που κυρίως σάς ώθησε στη σκέψη για πρόταση ίδρυσης Εργαστηρίου Πλατωνικών και Αριστοτελικών Μελετών;

Από τη διεθνή βιβλιογραφία την εκτενέστατη για τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη (αλλά και για τον Σωκράτη), καθώς και από την αξιολόγηση της σημασίας των έργων των δύο και της στάσης ζωής του Σωκράτη έκρινα ότι η μελέτη της φιλοσοφίας τους θα μπορούσε να είναι πολύ χρήσιμη για τη σύγχρονη εποχή, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την ανθρωπότητα γενικά. Έβλεπα ότι και η Ελλάδα και ο κόσμος γενικότερα απομακρυνόταν όλο και περισσότερο από τις αξίες της ζωής και το νόημα του πολιτικού βίου, όπως το συνέλαβαν οι μεγάλοι αυτοί φιλόσοφοι.

Θα μείνω μόνο σε μία άποψη του Αριστοτέλη, την οποία συχνά ανέπτυσσα στους φοιτητές μου και με ικανοποίησα διαπίστωνα ότι τούς άρεσε και τούς προβληματίζε. Είναι η άποψη που αναφέρει στην πρώτη σελίδα των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* 1094 a 26 – b 7: *δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς τοιαύτη δ' ἡ πολιτικὴ φαίνεται: τίνας γὰρ εἶναι χρεῶν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἐκάστους μανθάνειν καὶ μέχρι τίνος αὕτη διατάσσει: ὀρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας, οἷον στρατηγικὴν οἰκονομικὴν ῥητορικὴν· χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς [πρακτικαῖς] τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετοῦσης τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι. τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τὰνθρώπινον ἀγαθόν.*

Επίτηδες παρέθεσα ένα εκτενές κάπως χωρίο, για ν' απομονώσω στο τέλος τη φράση: *ὀρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην* (sc. τὴν πολιτικὴν) οὔσας, οἷον στρατηγικὴν οἰκονομικὴν ῥητορικὴν (βλέπομε δε κάτω απ' αυτήν [δηλ. τὴν πολιτικὴν] να βρίσκονται [να υπάγονται σ' αυτήν] οι κατεξοχὴν αξιόλογες επιστήμες [και δυνάμεις], ὅπως είναι η στρατηγικὴ [τὴ τέχνη του πολέμου, δηλ. ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία], ἡ οἰκονομικὴ και ἡ ῥητορικὴ [δηλ. ἡ ικανότητα στο να εκδέτει κάποιος ένα θέμα και ἴσως —πιο πέρα— ἡ δύναμη να παρουσιάζει κάποιος το ασθενέστερο ως ισχυρότερο επιχείρημα και τανάπαλιν]).

Και πῶς αυτά τα συνδυάζετε με τὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα;

Αυτά τα συνδυάζα με τὴν ἐλληνικὴ ἐκπαίδευση και παιδεία και μένοντας συχνά στο πρώτο τόνιζα πως, αν ἡ ἀπόψη αὐτὴ του Αριστοτέλη γινόταν κτῆμα του ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση και μετὰ, θα εἶχαν ἀποφευχθεῖ

πολλές δικτατορίες και περισσότερες επεμβάσεις του στρατού στην πολιτική. Αυτό θα ήταν καλό και για το Ελληνικό Κράτος, αλλά και για τους ίδιους τους στρατιωτικούς που, επειδή διοικούσαν μία στρατιωτική μονάδα, θεωρούσαν ότι δύνανται να κυβερνήσουν ολόκληρο το κράτος.

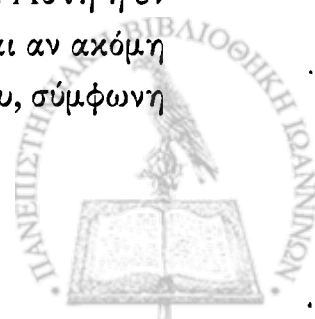
Γιατί λέτε ότι συχνά μένατε στο πρώτο και δεν προχωρούσατε και στα άλλα δύο, τη σχέση της πολιτικής με την οικονομική και την ρητορική;

Αυτό συνέβαινε για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι απλούστερος και έγκειται στο γεγονός ότι η αναφορά στη σχέση πολιτικής και στρατηγικής αποδεικνυόταν κάθε φορά ικανή να πειστούν οι ακροατές μου για τη χρησιμότητα και επικαιρότητα ακόμη και σήμερα πολλών απόψεων των δύο φιλοσόφων. Ο δεύτερος λόγος είναι δυσκολότερος. Ο όρος οικονομική αναφέρεται στην αρχαιότητα (όπως και στον Αριστοτέλη) κυρίως στη διαχείριση των πραγμάτων του σπιτιού (οικονομῶ [οἶκος + νέμω] = τακτοποιώ, διαχειρίζομαι τα του οίκου). Μόνο στα νεώτερα χρόνια (στα Αγγλικά από το 1792 κατά το SOED) ο πληθυντικός οeconomicα απαντά με τη σημασία «πολιτική οικονομία».

Αλλά ο David Ross δεν μεταφράζει, όπως άλλοι, πχ. J. A. K. Thomson: the management of property, αλλά με τη λέξη “economics”, που μάς φέρνει πέρα από την αρχική σημασία και κοντά σε ό,τι θα λέγαμε σήμερα οικονομική επιστήμη ή πολιτική οικονομία. Η μετάφραση αυτή του Ross, γενόμενη αποδεκτή μάλιστα από τους J. L. Ackrill και J. O. Urmson, οφείλεται ίσως στο ότι ο Αριστοτέλης την οικονομικήν, όπως και την στρατηγικήν και την ρητορικήν, τις θεωρεί από τις πιο αξιόλογες επιστήμες και δυνάμεις. Αν δεν ξεφεύγουμε, έστω και λίγο από την αρχική σημασία, είναι λίγο δύσκολο να δικαιολογηθεί αυτός ο χαρακτηρισμός του Αριστοτέλη.

Σάς βλέπω όμως τώρα, κ. Τέζα, να επιθυμείτε πολύ να ξεφύγετε από την αρχική σημασία. Πού οφείλεται αυτό;

Οφείλεται στην επιθυμία μου να συνδυάσω την άποψη του Αριστοτέλη για ανωτερότητα της πολιτικής έναντι της οικονομικής επιστήμης, των οικονομικών δυνάμεων και των κατόχων μεγάλων κεφαλαίων. Αυτή η εν μέρει αυθαίρετη υπέρβαση, αλλά όχι και εντελώς αυθαίρετη, και αν ακόμη δεν είναι σύμφωνη με το γράμμα, είναι όμως, κατά τη γνώμη μου, σύμφωνη με το πνεύμα του Αριστοτέλη.

Μπορούν να παραβλεφθούν οι τυχόν αντιρρήσεις;

Κατά τη γνώμη μου, αν δεν μείνουμε στο γράμμα και πάμε στο πνεύμα του Αριστοτέλη, είναι ευκολότατο και επιτρεπτό. Αφού η πολιτική είναι ή κυριωτάτη και μάλιστα αρχιτεκτονική επιστήμη, οι ασκούντες αυτήν θα πρέπει να κυβερνούν σε μία πόλη, σ' ένα κράτος.

Κι αυτό ποια σημασία έχει κατά τη γνώμη σας;

Θ' αρχίσω από την Ελλάδα και τη μεγάλη κρίση που διέρχεται σήμερα. Αν η πολιτική είναι η σημαντικότερη επιστήμη, που ρυθμίζει τι πρέπει να γίνεται σ' ένα κράτος και τι δεν πρέπει να γίνεται, τότε οι οικονομικά ισχυροί, τα συνδικάτα και όλα τ' άλλα οργανωμένα συμφέροντα θα πρέπει να πράττουν ό,τι υπαγορεύει η πολιτική. Αλλά, όπως είναι γνωστό, τις τελευταίες κυρίως δεκαετίες (αλλά και παλαιότερα λιγότερο) τη χώρα μας την κυβερνούσαν όχι οι πολιτικοί, αλλά οι προαναφερθέντες. Αυτή όμως η πραγματικότητα μαζί με τη διόγκωση του δημόσιου τομέα, στενού και ευρύτερου, είναι από τα κύρια αίτια, όχι τα μοναδικά, που οδήγησαν στην οικονομική εξαθλίωση και στον διεθνή διασυρμό της χώρας.

Γι' αυτό το τελευταίο θέμα θα μπορούσατε ν' αναφέρετε καμιά άποψη του Πλάτωνα που να έχει επίσης μεγάλη σημασία;

Ασφαλώς. Είναι η άποψή του για τον τρόπο που πρέπει να ζουν οι φιλόσοφοι-άρχοντες, οι ανώτεροι δηλαδή άρχοντες του κράτους. Αυτοί δεν θα πρέπει να έχουν ιδιοκτησία ούτε οικογένεια και να ζουν μέσα σε καλύβες. Κι όταν ο συνομιλητής του πλατωνικού Σωκράτη εκφράζει την απορία του πώς είναι δυνατό οι άρχοντες να ζουν μέσα σε καλύβες, ενώ οι άλλοι θα ζουν σε καλά σπίτια, σε βίλες με πισίνες, όπως θα λέγαμε σήμερα, η απάντηση του Σωκράτη είναι αφοπλιστική. Οι άρχοντες και μάλιστα οι φιλόσοφοι-άρχοντες, ως θεαδέντες την ιδέαν του αγαθού, αισθάνθησαν και αισθάνονται υψίστη ηδονή, όμοια με την οποία δεν μπορούν να αισθανθούν οι άλλοι. Αν αυτοί αποκτήσουν και οικονομική δύναμη, τότε θα καταντήσουν τύραννοι. Οι σημερινοί άρχοντες του ελληνικού λαού πράττουν το εντελώς αντίθετο απ' αυτό που έπρεπε να πράττουν κατά τον Πλάτωνα. Κρατούν τα δικά τους προνόμια και ξεζουμίζουν τον φτωχό λαό, αφήνοντας επίσης ανέγγιχτους τους έχοντες και κατέχοντες,

παλαιούς και νέους, τους βολεμένους του δημοσίου και των ΔΕΚΟ, και τους παντός είδους φοροφυγάδες. Όλοι τους αποτελούν αρνητικά παραδείγματα: παραδείγματα προς αποφυγήν.

Ας γυρίσουμε τώρα, κ. Τέζα, στον Αριστοτέλη. Πώς και γιατί η θέση του για τα πρωτεία της πολιτικής στη διακυβέρνηση της χώρας θεωρείτε ότι είναι πολύ σημαντική;

Η ερώτησή σας αυτή μου δίνει την ευκαιρία να θίξω ένα θέμα που αφορά όλη την ανθρωπότητα. Θέλω όμως να ξεκαθαρίσω πρώτα ένα θέμα. Ανεξάρτητα από τις όποιες ενστάσεις που μπορούν να εγερθούν για τη δυνατότητα τον όρο οικονομική του Αριστοτέλη να τον συσχετίσουμε με τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, ένα είναι σαφές, σαφέστατο. Κατά τον Αριστοτέλη η πολιτική είναι η σημαντικότερη πρακτική επιστήμη (ενώ σημαντικότερη θεωρητική είναι η μεταφυσική, κατά τον ίδιο η πρώτη φιλοσοφία) και οι πολιτικοί πρέπει να κυβερνούν το κράτος και όλοι να υποτάσσονται σ' αυτούς.

Κι αυτό γιατί το επαναλαμβάνετε;

Από τη δεκαετία του 1970 και μετά μερικοί αφελείς και κοντόφθαλμοι πολιτικοί των Ηνωμένων Πολιτειών θέλησαν να δημιουργήσουν την οικονομική διακυβέρνηση του κόσμου, με ενδόμυχο στόχο, καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες διέθεταν τα μεγαλύτερα κεφάλαια, να θέσουν υπό τον έλεγχό τους όλο τον κόσμο. Αλλά αυτή η οικονομική διακυβέρνηση (βλ. π.χ. το βιβλίο του Marc Roche, *Η Τράπεζα. Πώς η Goldman Sachs κυβερνά τον κόσμο*, Αθήνα, Εκδ. Μεταίχμιο, 2010) σιγά σιγά αποδείχτηκε μπούμεραγκ, γιατί οι αγορές γιγαντώθηκαν και ανεξαρτητοποιήθηκαν από τους αρχικούς σχεδιαστές. Έτσι το φιάσκο με την Lehman Brothers χτύπησε πρώτα την αμερικανική οικονομία και μετά την οικονομία της Ευρώπης και άλλες οικονομίες. Για να τιθασευτούν οι αγορές, χρειάζονται πολλοί ικανοί ηγέτες. Αλλά τέτοιοι ηγέτες δεν υπάρχουν σήμερα ούτε στην Αμερική ούτε στην Ευρώπη. Έτσι συνέβη το αντίστροφο απ' αυτό που υποστηρίζει ο Αριστοτέλης. Δεν είναι δηλαδή πια η οικονομική υπό την πολιτικήν, αλλά η πολιτική υπό την οικονομικήν, με ένα αρκετά συμπαγές συγκρότημα, Goldman Sachs, οίκοι αξιολόγησης κι άλλα εργαλεία ικανά να επιβάλλουν την κυριαρχία του χρήματος, των άυλων μετοχών, σε παγκόσμιο επίπεδο, και να στενάζει ο κόσμος ολόκληρος.

Γι' αυτόν το λόγο λοιπόν είναι αναγκαία και πολύ χρήσιμη η μελέτη της σκέψης των δύο φιλοσόφων, Πλάτωνα και Αριστοτέλη, και γενικότερα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, όπως π.χ. των αρχαίων τραγωδιών. Οι αξίες και τα ιδεώδη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού είναι σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη εποχή και επίκαιρα και χρήσιμα.

Γι' αυτό κι εγώ διαπιστώνω ότι ο χρόνος ο πολύτιμος που διέθεσα εις βάρος των υποχρεώσεών μου απέναντι στην οικογένειά μου αλλά και στον εαυτό μου (χωρίς να πάρω ούτε μία δραχμή), γιατί τον χρόνο αυτό θα μπορούσα να τον χρησιμοποιήσω συγγράφοντας έργα για την εξέλιξή μου, ο χρόνος λοιπόν αυτός ορθώς διατέθηκε. Το Κέντρο το θεωρώ έργο ζωής μου. Δεν λησμονώ βέβαια όσους με βοήθησαν και από τον Τομέα Φιλοσοφίας και από άλλου. Ιδιαίτερα δεν λησμονώ όλους εκείνους που με ενθάρρυναν. Ο σημαντικότερος απ' όλους υπήρξε βέβαια ο φίλος Καθηγητής John P. Anton. Τον ευχαριστώ θερμά και πρέπει να αισθάνεται κι αυτός υπερήφανος, διότι και με τη μεγάλη ενθάρρυνση και με τη δωρεά του μεγαλύτερου μέρους της μεγάλης και πολύτιμης βιβλιοθήκης του και με την προτροπή στον Καθηγητή Πλάτωνα Ρήγο να δωρίσει κι εκείνος μεγάλο μέρος της βιβλιοθήκης του στο *Εργαστήριο*, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων μπορεί να σεμνύνεται σήμερα και για το *Εργαστήριο Πλατωνικών και Αριστοτελικών Μελετών*. Παράλληλα όμως έχει υπέρτατη υποχρέωση να το βοηθήσει και όχι να προβάλλει κωλύματα, όπως δυστυχώς έγινε στο παρελθόν από Πρυτανικές αρχές, τις οποίες δημοσίως επανειλημμένα κατήγγειλα, και το ίδιο, αν επαναληφθεί, θα πράξω και τώρα και στο μέλλον, όσο μέλλον, χρόνια ζωής, μου δώσει ο Θεός.

Τελειώνοντας θα ήθελα να εκφράσω την ευχή και την επιθυμία μου να βρεθούν και άλλοι συνάδελφοι, που υιοθετώντας τις ιδέες μου θα συνεχίσουν το έργο μου για την επίτευξη των σκοπών του *Κέντρου*, εν μέρει —τουλάχιστον. Η επίτευξη αυτή δεν είναι έργο ενός ανθρώπου· είναι έργο πολλών που θα πιστεύσουν στην ορθότητα των σκοπών αυτών. Ως τώρα, από μία άποψη, έχουν γίνει μερικά θετικά βήματα, περισσότερο ή λιγότερο σημαντικά. Αλλά από άλλη άποψη, από άλλη οπτική γωνία, αυτά που έχουν γίνει δεν αποτελούν παρά ένα ελάχιστο μέρος απ' όσα μένουν να γίνουν. Μέλλον λαμπρό, λοιπόν, διανοίγεται σε όσους πιστεύσουν στη σκοπιμότητα της ύπαρξης του *Εργαστηρίου* και στην επίτευξη των σκοπών του, που φυσικά μπορούν να συμπεριλάβουν και άλλους.

Πατί, κ. Τέζα, αποδίδετε τόσο μεγάλη σημασία στην ύπαρξη ενός *Εργαστηρίου (Κέντρου)* μελέτης της φιλοσοφίας του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, εν προκειμένω, και δεν περιορίζεστε στην ύπαρξη μιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου, καλά ενημερωμένης;

Η ερώτηση είναι πολύ καλή και σας ευχαριστώ που την υποβάλλετε. Το ένα καταρχάς δεν αποκλείει το άλλο. Κατά τη γνώμη μου και τα δύο πρέπει να υπάρχουν. Δεν αρκεί όμως η ύπαρξη μιας καλής Κεντρικής Βιβλιοθήκης. Η ύπαρξη ενός *Εργαστηρίου (Κέντρου)* έχει μεγάλη σημασία, γιατί δείχνει ότι αποδίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη μελέτη της σκέψης αυτών των φιλοσόφων. Κι αν θέλει ένας ερευνητής να δωρίσει τα βιβλία του κάπου, θα τα δωρίσει εκεί όπου υπάρχει ειδίκευση. Απόδειξη αυτού συνιστά το γεγονός ότι ο κ. Αντων τα βιβλία του τα δώρισε στο δικό μας το *Κέντρο*, κι όχι πουθενά αλλού, αν και κατάγεται από την Πελοπόννησο (Αρκαδία), η οποία (Πελοπόννησος) διαθέτει δύο Πανεπιστήμια, με έδρα μάλιστα του ενός την Τρίπολη, πρωτεύουσα της Αρκαδίας.

Το *Εργαστήριο Πλατωνικών και Αριστοτελικών Μελετών* ποια σημασία μπορεί να έχει για τους φοιτητές;

Πάλι θα σας ευχαριστήσω για την ερώτηση. Οι φοιτητές, αλλά και άλλοι, βλέποντας ότι υπάρχει ένα *Εργαστήριο Πλατωνικών και Αριστοτελικών Μελετών*, σίγουρα σκέφτονται ότι η σκέψη αυτών των φιλοσόφων είναι ιδιαίτερα σημαντική. Το κρίσιμο σημείο για μας τους δασκάλους τους είναι να μην τους εγκλωβίζουμε σε κάτι που για μας μπορεί να είναι σημαντικό, αλλά να μην είναι σημαντικό γενικά και μάλιστα στην κρίσιμη περίοδο που διερχόμαστε. Αν όμως κάποιος εντυφλήσει σε διεθνή φιλοσοφική βιβλιογραφία, θα διαπιστώσει ότι ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης αποτελούν αντικείμενο έρευνας σε Ανατολή και Δύση, Βορρά και Νότο. Εκτός των άλλων, Ιάπωνες και Κινέζοι έχουν από δεκαετίες μεταφράσει και μελετούν τα έργα τους. Το *Εργαστήριο*, λοιπόν, μπορεί να βοηθήσει —και βοηθάει— τους φοιτητές και σε προπτυχιακό και προπάντων σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

Και μία τελευταία ερώτηση, κάπως γενικότερη. Τι γνώμη έχετε για τη σημερινή κατάσταση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Ορθά καταρχάς αναφερθήκατε σε εκπαίδευση. Η κρίση που διέρχεται η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι μια κρίση που ανάγεται στις αρχές της ίδρυσης

του πρώτου Πανεπιστημίου (1837): δεν είναι η πρώτη φορά που το Ελληνικό Πανεπιστήμιο διέρχεται κρίση. Όπως όμως η ελληνική κοινωνία γενικότερα τις τελευταίες δεκαετίες διήρξατο μια κρίση που δεν ήταν εύκολα εμφανής, αλλά όφειλαν οι πολιτικοί και οι πνευματικοί ηγέτες να τη διαπιστώσουν και να την αντιμετωπίσουν έγκαιρα, κατά τον ίδιο τρόπο και το Πανεπιστήμιο διήρξατο μια κρίση που υπέβασκε. Επιφανειακά βέβαια φαινόταν ότι βρίσκεται σε πορεία προόδου, αφού από τη δεκαετία του 1980 και μετά το Πανεπιστήμιο για πρώτη φορά αναδείκνυε σε τόσο μεγάλο βαθμό τους καθηγητές που το στελέχωναν.

Η παρέμβαση της πολιτείας ήταν αναγκαία, αλλά η παρέμβαση που επιχειρήθηκε με το Ν. 4009/2011 δεν έλαβε υπ' όψιν της ότι το Πανεπιστήμιο είναι ένας ευαίσθητος οργανισμός, όπως έλεγε και ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, και γι' αυτό η παρέμβαση έπρεπε βέβαια να επιφέρει αλλαγές, αλλά οι αλλαγές αυτές να στηρίζονται στην ελληνική παράδοση. Ο νέος όμως νόμος περιλαμβάνει ουσιώδεις διατάξεις που είναι ξενόφερτες και δεν μπορεί να γίνει αναφορά στον τρόπο διοίκησης των ελληνικών σχολείων πριν από την απελευθέρωση ή και μετά απ' αυτήν στις περιοχές εντός της Ελληνικής Επικράτειας. Όπως ένα φυτό, που ευδοκίμει στις τροπικές χώρες, δεν ευδοκίμει σε βόρειες χώρες, έτσι και οι δεσμοί, που λαμβάνονται από άλλα κράτη και επιβάλλονται όχι με την πειθώ αλλά κατά τρόπο λίγο-πολύ βίαιο, δεν οδηγούν σε καλό αποτέλεσμα. Αυτό έχει επισημανθεί και από τον Πλάτωνα και από τον Αριστοτέλη, αλλά και από νεώτερους και σύγχρονους παιδαγωγούς και φιλοσόφους. Κι αν ακόμη τελικά εφαρμοστεί ο νέος νόμος, θα οδηγήσει σε εκπαίδευση και όχι σε παιδεία. Με τρομάζει ακόμη και η σκέψη ότι, όπως το Ελληνικό Κράτος εν γένει από το 2010 και μετά έχει παραδοθεί αμαχητί σε εξωτερικές δυνάμεις, έτσι και στο Πανεπιστήμιο γίνεται προσπάθεια να εφαρμοστούν συστήματα ξένα προς την ελληνική παράδοση.

Σάς ευχαριστούμε πολύ, κ. Τέζα, για τις ενδιαφέρουσες, πράγματι, απαντήσεις στα ερωτήματα που ετέθησαν.

Κι εγώ σας ευχαριστώ, γιατί μου δώσατε την ευκαιρία να διατυπώσω μερικές απόψεις για προβληματισμό.

Σάς ευχαριστώ

